

**Epistolari** | Text: **Josep Ferrer i Ferrer**

# UN EPISODI DE L'EXILI CULTURAL

Entre la infinitat de coses que va desbaratar l'ocupació de Catalunya per l'exèrcit franquista hi hagué l'homenatge

que la Universitat de Barcelona, aleshores *Autònoma*, preparava per als 70 anys de Pompeu Fabra, que s'esqueien el 1938, homenatge que es concretava en una *Miscel·lània Fabra* de treballs d'eminentes científics de les terres de llengua catalana i d'altres països d'Europa i Amèrica. Joan Coromines n'era l'impulsor i el coordinador (dins una comissió formada també per R. Aramon i J.M. de Casacuberta), i, segons explica ell mateix, "si la guerra hagués durat un mes més, el volum hauria sortit". Un cop a l'exili i establert com a professor a la Universitat Nacional de Cuyo, a Mendoza, República Argentina, Coromines desplegà durant sis anys, del 1941 al 1946, una operació d'ampli abast per aconseguir de publicar, primer, i distribuir, després, aquella miscel·lània.

## Sobreviure en la precarietat

Aquest fou un episodi que marcà una fita d'encoratjament i autoestima dins el món intel·lectual català de l'exili, que sobrevivia en condicions físiques i morals molt precàries, en plena guerra mundial. Car, com ja aleshores afirmà Coromines, "al mateix temps que he retut al mestre Pompeu Fabra un homenatge internacional digne de la seva figura, i que he dotat la filologia catalana d'una obra de consulta fonamental, s'ha aconseguit una cosa de més ressonància en aquests moments: publicar el llibre més important, pel volum i pel contingut, que s'ha editat en català des del 1938, i també entre tots els publicats pels exiliats republicans ibèrics en qualsevol llengua".

La Fundació Pere Coromines, amb seu a Sant Pol de Mar ([www.fundaciocoromines.cat](http://www.fundaciocoromines.cat)), ha tingut el bon encert de dedicar un volum, dins l'extraordinària sèrie d'epistolari de Coromines que va editant des del 1998, a recollir tota la correspondència disponible que



S'han publicat diversos volums de correspondència de Joan Coromines, l'últim editat per la Fundació Pere Coromines

fa referència a l'edició i la distribució de la *Miscel·lània Fabra*. Amb això, no solament ha facilitat el coneixement dels detalls d'aquella gesta cultural i patriòtica, sinó que, a més, ha fet una contribució molt valuosa a la reconstrucció de la diàspora catalana. És un volum de 550 pàgines, fet a cura de

Josep Ferrer i Costa i Joan Pujades, amb

el rigor documental que ja els ha acreditats en els altres epistolari de Coromines, amb un pròleg molt il·lustratiu de Lluís Marquet.

S'hi apleguen 197 cartes, de les quals 93 són de Joan Coromines i 104 de 31 corresponents

diferents, entre els quals els dos mecenes que feren econòmicament possible l'edició: Francesc Cambó, aleshores resident a Buenos Aires, i Rafael Patxot, resident a Friburg, Suïssa. Entre els altres corresponents hi ha personatges com el mateix Fabra, Paul Aebischer, Amado Alonso, Américo Castro, Francesc de B. Moll, Sanchis Guarner, Leo Spitzer, Jordi Arquer, Ferran Cuito, Miquel Ferrer, Raimon Galí, Joan Gili, Ossorio y Gallardo i Rafael Tasis. Molts, comptant-hi el mateix Coromines, a part de l'afer de la miscel·lània, hi expressen filies i fòbies o s'esplaien en l'enyorament de la pàtria i el deler de tornar-hi.

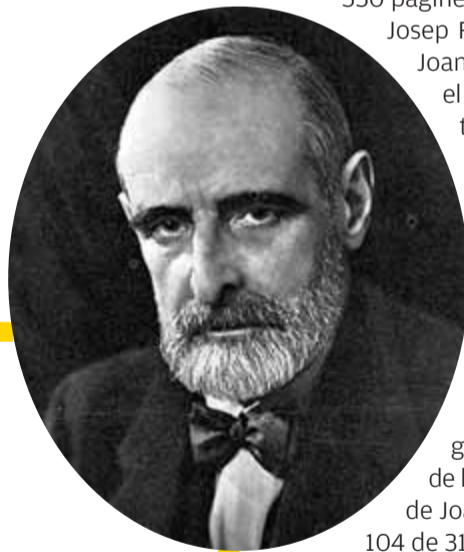
Especialment admirable és la correspondència entre Cambó i Coromines, per l'exquisidesa i la finor de tracte que s'estableix i es manté entre tots dos personatges -que se saben ideològicament i políticament oposats- durant un llarg període (38 cartes entre el 1941 i el 1947) i per l'habilitat del filòleg a fer-se seu el patrici, tot i les reticències inicials d'aquest, que cerca pretextos per evitar la publicació immediata de l'homenatge, aparentment raonables, però que amaguen el veritable motiu, el qual Cambó confessa al seu *Dietari*, en una nota que els curadors de l'epistolari, amatents, reproduïen: Cambó està dolgut i enutjat amb Fabra perquè, malgrat haver-lo ajudat molt durant llargues temporades, aquest havia romàs adherit "als homes que des de la Generalitat desferen Catalunya, i més durant la Guerra Civil". Cambó, a més, té por que la miscel·lània no pugui ser interpretada com un homenatge indirecte a aquestes esquerres culpables. Malgrat aquests sentiments, Cambó no es desempallega de Coromines, ans al contrari, amb grandesa d'ànim i innegable patriotisme, li segueix el joc, l'ajuda i l'atén, com més va amb més sincera cordialitat, fins al final d'aquella empresa cultural.

Igualment és corprenedora la correspondència amb l'altre mecenes, Rafael Patxot, aquest a l'antípode del primer. Si Cambó es planya a Coromines dels "salvatges que el 19 de juliol ocuparen i devastaren la meva casa", Patxot ironitza sobre "el robatori amb què l'Espa-

nya m'ha honorat". Patxot es mostra angoixat per poder continuar ajudant la gent de l'exili i manifesta una visió molt pessimista de l'interior de Catalunya, que s'ha convertit en "terra de caragirats", i es planya en general del que considera la "fallida de la intel·lectualitat catalana". Una visió que contrasta amb l'optimisme que Moll transmet a Coromines (en castellà, com manava la censura): "*Estuve en la capital [Barcelona] hace unos tres meses, y viví una semana feliz en compañía de nuestros amigos Ramón [Aramon], Bohigas, Casacuberta, Rubió, etc. Están animados del mejor espíritu, como todo el país*".

## Partit Socialista Català

Entre molts més testimoniatges interessants, caldria remarcar la correspondència amb Miquel Ferrer, sindicalista, editor i escriptor, cofundador, a Mèxic, del Partit Socialista Català, "creat -explica a Coromines- a l'exili després de l'experiència lamentable de la convivència amb els anomenats comunistes del PSUC fundat, entre tots, durant la guerra nostra". Ferrer burxa Coromines per saber quin peu calça ideològicament. La resposta del filòleg la ignorem, perquè la carta s'ha perdut, però la podem endevinar pel que expressa Ferrer en la carta següent (20-1-1947): "Estic molt content de saber-vos orientat envers una política socialista democràtica i autènticament catalana, alliberada de mites i de dogmes i de consignes forasteres". En fi, com diu Marquet al pròleg, l'epistolari és d'una lectura apassionant.\*



Cambó es va cartejar amb Coromines